

Kelajak arxitekturası: 2025-yil Markaziy Osiyoni qanday o'zgartirdi

O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar instituti direktori Eldor Aripov "Daryo" muxbiriga bergan intervyusida Markaziy Osiyoda yilning asosiy voqealari haqida so'zlab berdi.

Sizningcha, 2025-yil Markaziy Osiyo hamkorligi uchun nimasi bilan ahamiyatli bo'ldi, qanday eng muhim voqealarni alohida ko'rsatgan bo'lardingiz?

Agar 2025-yilni bir ibora bilan ta'riflashga harakat qilsak, men shunday degan bo'lardim: **Markaziy Osiyo kutish mintaqasidan qarorlar mintaqasiga aylandi.** Bu, O'zbekiston Prezidenti to'g'ri ta'kidlaganidek, **"Yangi Markaziy Osiyo"**dir.

Bu yil davomida yaqin-yaqingacha erishish qiyin bo'lgan yoki noaniq kelajakka bog'lab qo'yilgan bir qancha voqealar sodir bo'ldi. Men **uchta asosiy voqeani** ajratib ko'rsatgan bo'lardim, ularning har biri Markaziy Osiyoning yangi voqeligini o'ziga xos tarzda belgilaydi.

Birinchi va hech mubolag'asiz tarixiy voqea - 2025-yil 31-mart kuni **Tojikiston, O'zbekiston va Qirg'iziston o'rtasida Davlat chegaralari tutashgan nuqtasi to'g'risidagi shartnoma va Abadiy do'stlik to'g'risidagi Xo'jand deklaratsiyasining imzolanishi bo'ldi.**

Gap shunchaki ramziy akt yoki navbatdagi siyosiy deklaratsiya haqida emas, balki mintaqadagi eng murakkab va nozik masalalardan biri - Farg'ona vodiysidagi chegara nizolarining qonuniy rasmiylashtirilgan, **ortga qaytmas yechimi haqida bormoqda.**

Shuni ta'kidlashni istardimki, ushbu qaror **rasmiy delimitatsiya akti doirasidan ancha tashqariga chiqadi.** O'nlab yillar davomida aynan aholi zich joylashgan, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan o'zaro bog'liq makondagi chegaralarning tartibga solinmaganligi keskinlik, mojaroli xavf-xatarlar va gumanitar muammolar manbai bo'lib kelgan.

Chegaradagi hodisalar, odamlarning harakatlanishidagi cheklovlar, suv va infratuzilma bilan bog'liq

qiyinchiliklar davlatlar va mahalliy jamoalar o'rtasidagi ishonchga putur yetkazar edi.

Bu yerdagi har qanday keskinlashuv bir zumda butun mintaqaviy atmosferaga ta'sir ko'rsatar edi.

Aynan shuning uchun ham shartnoma imzolanishi haqiqiy marra bo'ldi. Bu shunchaki xaritada chiziq o'tkazish emas, balki tizimli beqarorlik manbaini umumiy kun tartibidan butunlay olib tashlashni anglatardi.

Mintaqa mamlakatlari **mustaqil ravishda**, vositachilarsiz, murakkab, ba'zan og'riqli, ammo izchil muloqot orqali o'zaro **maqbul murosalar**ni topdilar. Bu **Markaziy Osiyo diplomatiyasining yetukligi va yangi siyosiy madaniyat** – mas'uliyat madaniyati va uzoq muddatli tafakkurning yorqin timsoliga aylandi.

Mohiyatan, biz "o'zimiznikini himoya qilish" mantig'idan o'zaro bog'liqligimizni, xavfsizlikning bo'linmasligini, manfaatlar mushtarakligini anglashga sifat jihatidan o'tishning guvohi bo'ldik. O'zbekiston Prezidentining Markaziy Osiyoga nisbatan "yagona o'tmish va umumiy kelajak" formulasi bugun butun mintaqada keng aks-sado bermoqda va tushunilmoqda.

Natijada, Farg'ona vodiysi **"xavfli hudud" emas**, balki savdo, kooperatsiya, infratuzilma loyihalari va odamlar o'rtasidagi aloqalar uchun **imkoniyatlar makoni** sifatida qabul qilina boshlandi. **Va bu, ehtimol, ushbu voqeaning asosiy o'lchovidir.**

2025-yil oktyabr oyida Farg'ona shahrida bo'lib o'tgan **Farg'ona tinchlik forumi** ushbu jarayonning ramziy va ayni paytda amaliy davomi bo'ldi. Joy tanlashning o'zi chuqur ramziy ma'noga ega edi. Yaqin-yaqingacha Farg'ona vodiysi, birinchi navbatda, xavf-xatar va mojarolar bilan bog'liq edi, bugungi kunda esa u tinchlik o'rnatish va mintaqaviy hamkorlikni muhokama qilish maydoniga aylanmoqda.

Forumda 20 dan ortiq mamlakatdan 300 dan ortiq ishtirokchi - O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikistonning chegaradosh viloyatlari, xalqaro tashkilotlar, ilmiy-tadqiqot institutlari rahbarlari, shuningdek, mahalliy hamjamiyat vakillari qatnashdi.

Forum yakunlari bo'yicha **Qo'shma kommyunike** qabul qilindi, unda Forumni doimiy platforma sifatida institutsionallashtirish va qabul qiluvchi tomonlarni rotatsiya qilish niyati qayd etildi. Bu shuni anglatadiki, muloqot **uzoq muddatli o'lchovga** ega bo'lib, bir martalik tadbirlar bilan cheklanmaydi.

Farg'ona forumining o'ziga xosligi uning amaliy yo'naltirilganligidadir. Bu yerda mavhum tinchlik tushunchalari emas, balki aniq mexanizmlar muhokama qilindi: odamlar va savdo uchun chegaralarni ochish, suv va yer resurslarini birgalikda boshqarish, transchegaraviy infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy hamjamiyatlarni qarorlar qabul qilishga jalb qilish. Bunday yondashuv **mojarolarning asosiy sabablarini bartaraf etib**, qo'shnilar o'rtasida haqiqiy iqtisodiy foyda va oldindan aytib bo'ladigan munosabatlarni yaratadi.

Mintaqa yetakchilarining siyosiy irodasi rolini alohida ta'kidlamochiman. Aynan ochiqlik, yaxshi qo'shnichilik va muloqot yo'li Farg'ona vodiysining **"muammoli hudud"** bo'lishdan to'xtab, ishonch va birgalikda rivojlanish makoniga aylana boshlashi uchun sharoit yaratdi. Raqobat o'rniga hamkorlikni, bir tomonlama qadamlar o'rniga konsensusni tanlash muvaffaqiyatning asosiy omili bo'ldi.

Bu Farg'ona vodiysi hayotini asrlar davomida belgilab kelgan tarixiy **"uyg'unlik kodi"**ni qaytardi. Forum nafaqat rasmiylar va ekspertlarga, balki ayollar va yoshlar tashabbuslariga ham ovoz berib, barqaror dunyo **"pastdan yuqoriga"** qurilishini eslatib, bu ta'sirni yanada kuchaytirdi.

Bugungi kunda Farg'ona modeli dunyoning boshqa mintaqalarida ham qo'llaniladigan universal tajriba sifatida qabul qilinmoqda. U eng murakkab va eskirgan muammolarni ham hal qilish mumkinligini isbotlamoqda.

Ikkinchi eng muhim voqea **O'zbekistonning 2025-yilda Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlarida raisligi bo'ldi.**

Yil davomida turli darajadagi **to'yinganligi bo'yicha misli ko'rilmagan** 20 dan ortiq sikl tadbirlar o'tkazildi. Muloqot deyarli barcha asosiy sohalarni qamrab oldi. Transport, geologiya, qishloq xo'jaligi, ekologiya vazirlari hamkorligining barqaror mexanizmlari shakllantirildi.

Ilk bor Mudofaa vazirlari va razvedka xizmatlari rahbarlarining uchrashuvlari bo'lib o'tdi, bu **ishonchning oshganligi va eng nozik masalalarni muhokama qilishga tayyorligidan** dalolat beradi.

O'zbekiston Prezidenti tashabbusi bilan **Mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik konsepsiyasi** qabul qilingani muhim natija bo'ldi. Bu prinsipial jihatdan yangi bosqichdir: mintaqa mamlakatlari birinchi marta umumiy tahdidlarni tushunish va mintaqaviy xavfsizlik – bu **jamoaviy mas'uliyat** ekanligi to'g'risida yakdillikni qayd etdilar.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Maslahat uchrashuvlarini Markaziy Osiyo Hamjamiyatiga aylantirish tashabbusini alohida ta'kidlash joiz. Gap o'z qoidalari va tartib-taomillarini, uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishga qodir bo'lgan yetuk institutsional tuzilmani yaratish haqida bormoqda. Ishonchim komilki, kelgusi yillarda mintaqa aynan shu yo'nalishda rivojlanadi.

Shu bilan birga, O'zbekistonning 2025-yildagi raisligi davrida MO+ formatidagi muloqot maydonchalari faol rivojlandi. O'tgan yil davomida Yevropa Ittifoqi, Italiya, Xitoy, Rossiya, AQSH va Yaponiya bilan oltita shunday uchrashuv bo'lib o'tdi. Bu Markaziy Osiyoning subyektlik darajasi va mintaqaga mustaqil kuch markazi sifatida qiziqish ortib borayotganidan dalolat beradi.

Gumanitar o'lchov ham muhim ahamiyatga ega. 2025-yilda "Markaziy Osiyo ruhi" yaqqol namoyon bo'ldi, bizning umumiy mintaqaga mansubligimizni, daxldorlik va birdamlik tuyg'usini aks ettiruvchi "Markaziy Osiyo o'ziga xosligi" qaror topa boshladi.

Masalan, O'zbekiston terma jamoasining jahon chempionatiga chiqishini mintaqadagi barcha mamlakatlar qo'llab-quvvatlagani bizga o'zimizni Markaziy Osiyodagi umumiy uyning bir qismi sifatida his qilish imkonini berdi.

O'z navbatida, o'zaro turizm, madaniy va ta'lim almashinuvining o'sishi nomoddiy, ammo o'ta qimmatli ishonch kapitalini shakllantiradi. O'zbekiston Prezidentining Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Toshkent sammitida bildirilgan ta'lim almashinuvi bo'yicha mintaqaviy dasturni ishga tushirish va ilmiy tadqiqotlar jamg'armasini tashkil etish borasidagi tashabbuslari bu jarayonni uzviy to'ldiradi.

UCHINCHI muhim voqea sifatida Ozarbayjonning O'zbekiston raisligi doirasida bo'lib o'tgan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari formatiga qo'shilishini qayd etgan bo'lardim.

Bu voqea, avvalo, geoiqtisodiy va geosiyosiy nuqtayi nazardan muhim. Bu Markaziy Osiyoning jipslashgan va jadal rivojlanayotgan mintaqa sifatida tobora jozibador bo'lib borayotganini tasdiqlaydi. Aslida, biz Markaziy Osiyo va Janubiy Kavkaz o'rtasida kengroq mintaqalararo bog'liqlik shakllanayotganini kuzatmoqdamiz.

Ozarbayjon Sharq va G'arbni bog'laydigan eng muhim transkontinental yo'nalishlardan biri – O'rta yo'lakda muhim rol o'ynaydi.

Dengizga chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun transport yopiqqligini bartaraf etish asosiy tarkibiy muammo bo'lib qolmoqda. Import qilinadigan tovarlar qiymati ko'p jihatdan logistika xarajatlari hisobiga shakllanadi, bu xarajatlar ko'pincha yakuniy narxning 50 foizidan oshadi. Bu iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini pasaytiradi va tashqi bozorlarga kirishni cheklaydi.

Ozarbayjon bilan hamkorlikni kengaytirish Yevropa bozorlariga chiqish, eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish va infratuzilmaga investitsiyalar jalb qilish uchun qo'shimcha imkoniyatlar ochadi. Savdo, investitsiya va texnologik aloqalar qanchalik mustahkam bo'lsa, butun mintaqa shunchalik barqaror bo'ladi. Shu ma'noda, Ozarbayjonning qo'shilishi Markaziy Osiyoning geoiqtisodiy salohiyatini mustahkamlash bo'yicha uzoq muddatli strategiyaning bir qismidir.

Geosiyosiy o'lchov ham muhim. Biz Markaziy Osiyodan Janubiy Kavkazgacha bo'lgan bog'liq makon – barqarorlik va izchil taraqqiyot makoni shakllanayotganini ko'rmoqdamiz. Bu umuman mintaqaning muzokaralar pozitsiyasini kuchaytiradi va uning tashqi zarbalarga zaifligini kamaytiradi.

Bunday sermazmun va ko'p jihatdan ilg'or yildan keyin, tabiiyki, savol tug'iladi: buyog'i nima bo'ladi?

Birinchisi – ichki mintaqaviy savdoni yanada rivojlantirish.

So'nggi yillarda Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi tovar ayirboshlash sezilarli darajada o'sib, 11 milliard dollarga yaqinlashdi. Biroq, iqtisodiyotlarning tuzilishi, geografik yaqinligi va tarixiy aloqalariga e'tibor qaratsak, bu mumkin bo'lgan narsalarning faqat bir qismi, salohiyat kamida ikki baravar yuqori ekanligi ayon bo'ladi.

Nega bu salohiyat hali ishga solinmagan? Sabablar asosan institutsional xarakterga ega. Muvofiqlik sertifikatlarini o'zaro tan olmaslik, texnik reglamentlar va standartlarning to'liq kelishilmaganligi, kompaniyalarning qo'shni davlatlarning davlat xaridlaridan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi, transchegaraviy savdo elektron platformalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi shular jumlasidandir.

Bu masalalarni hal qilish tizimli yondashuvni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston Prezidentining yagona mintaqaviy bozorni yaratish va 2035-yilgacha ichki savdoni rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli dasturni ishlab chiqish tashabbusi o'z vaqtida va strategik jihatdan to'g'ri ko'rinadi.

Gap qoidalar shaffof, tartib-taomillar soddalashtirilgan va biznes mintaqani alohida yurisdiksiyalar to'plami emas, balki yagona bozor sifatida qabul qiladigan umumiy iqtisodiy makonni shakllantirish haqida ketmoqda.

Ikkinchi muhim yo'nalish – suv-iqlim hamkorligi.

Markaziy Osiyo iqlim o'zgarishi oqibatlarini: suv resurslarining kamayishi, ekstremal ob-havo hodisalari chastotasining oshishi, buning oqibatida yuzaga keladigan oziq-ovqat va energetika xavfsizligi muammolarini eng ko'p his qilmoqda.

Quvonarlisi, so'nggi yillarda bu borada sezilarli yutuqlarga erishildi. "Markaziy Osiyo uchun "yashil" kun tartibi" mintaqaviy dasturi, Iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyasi qabul qilindi, Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi faoliyati qayta tiklandi.

Aynan shu masalalarda O'zbekiston so'nggi yillarda proaktiv, konstruktiv pozitsiyani namoyon etdi.

Joriy yil aprel oyida o'tkazilgan Samarqand iqlim forumi yakunida muhim qarorlar qabul qilindi. "Markaziy Osiyoning yashil rivojlanish" konsepsiyasi taqdimoti o'tkazildi.

Mintaqada suv taqchilligi ortib borayotgani va uning barqaror rivojlanishga salbiy ta'sirini hisobga olib, davlatimiz rahbari Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlarining Toshkent sammitida 2026-2036-yillarni Markaziy Osiyoda suvdan oqilona foydalanish bo'yicha amaliy harakatlar o'n yilligi, deb e'lon qilishni taklif etdi.

Bundan tashqari, kelgusi yilda O'zbekistonda suvni tejash bo'yicha xalqaro konferensiya o'tkaziladi.

Shunga qaramay, aynan suv-energetika sohasida uzoq muddatli xatarlar hali ham mavjud. Suv resurslarini barcha mamlakatlar manfaatlari muvozanati asosida boshqarish imkonini beradigan to'laqonli normativ-huquqiy va institutsional baza hozircha mavjud emas. Bu yerda yo'qotilgan vaqt ayniqsa muammoli.

Yaxshi yangilik shundaki, bugungi kunda bunday qarorlarni ishlab chiqish uchun sharoitlar yetilgan: ishonch, siyosiy muloqot, o'zaro bog'liqlikni tushunish mavjud. Endi erishilgan kelishuvlarni barqaror mexanizmlarga aylantirish uchun qat'iy qadamlar zarur.

Uchinchi yo'nalish – transport va logistika.

So'nggi yillarda Markaziy Osiyo mamlakatlari avtomobil transportini rivojlantirish bo'yicha ko'p ishlar qildi: o'tkazish punktlari modernizatsiya qilinmoqda, ularning o'tkazuvchanlik qobiliyati oshirilmoqda, elektron tartib-qoidalar joriy etilmoqda, logistika markazlari tashkil etilmoqda. Bularning barchasi sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, mintaqaning transport yo'laklarini rivojlantirish bo'yicha yagona strategiya hali ham mavjud emas, bu yerda tashishlarning qariyb 80 foizi temir yo'l va multimodal transport orqali amalga oshiriladi.

Markaziy Osiyo temir yo'l makonlarining Xitoy, Osiyo-Tinch okeani mintaqasi, Hindiston yarimoroli, Yaqin Sharq va Yevropa mamlakatlari bilan tarqoqligi va yetarli darajada integratsiyalashmaganligi saqlanib qolmoqda.

O'zbekiston Prezidenti bunday strategiyani, uni amalga oshirish dasturini ishlab chiqish va Infratuzilmani rivojlantirish kengashini tuzishni bir necha bor taklif qilgan. Yaqinda Qozog'iston Prezidenti ham xuddi shunday tashabbus bilan chiqdi.

Markaziy Osiyoning tranzit salohiyatiga qiziqish tobora ortib borayotgan bir sharoitda sa'y-harakatlarni aynan mintaqaviy darajada tizimli muvofiqlashtirish zarur. Ishonchimiz komilki, temir yo'l transporti va transport-tranzit yo'laklarini strategik rivojlantirish sohasidagi ekspertlarni birlashtirish hamkorlikning uzoq muddatli ustuvor yo'nalishlarini belgilab beruvchi asosiy dasturiy hujjat loyihasini ishlab chiqish va tayyorlash imkonini beradi.

Agar mintaqa umumiy strategiyani ishlab chiqishga muvaffaq bo'lsa, Markaziy Osiyo nafaqat tranzit oqimlariga xizmat ko'rsatishi, balki barqaror iqtisodiy foyda ko'radigan Yevroosiyoning to'laqonli logistika markaziga aylanishi mumkin.

So'zimning yakunida shuni ta'kidlashni istardimki, 2025-yil Markaziy Osiyo uchun nafaqat muvaffaqiyatli, balki hal qiluvchi yil bo'ldi. Mintaqa o'z taraqqiyotining sifat jihatidan yangi bosqichiga qadam qo'ydi, kelajakdagi o'zaro hamkorlikning o'ziga xos arxitekturasini shakllantirdi.

Endi asosiy vazifa – erishilgan ishonchni uzoq muddatli institutlar va loyihalarga aylantirish. Hozirgi yuksalish mintaqaning o'nlab yillarga mo'ljallangan uzoq muddatli rivojlanish trayektoriyasiga aylanishi yoki aylanmasligi aynan shunga bog'liq bo'ladi.

Manba